

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОЧІКУВАНЬ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Д. О. Пасечник

Херсонський державний університет, dashapasechnik@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент І. С. Попович

Постановка проблеми у загальному вигляді. Очікування студентів перших курсів не співпадають з реаліями взаємин у студентських групах, на початкових етапах навчально-професійної діяльності, що породжує додаткові конфлікти. Окрім того, демократичне суспільство висуває нові вимоги до комунікативних вмінь громадянина, його толерантності, здатності до саморегуляції тощо, які розвиваються, у тому числі, й через оптимізацію очікувань студентів в міжособистісній взаємодії [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-психологічні очікування, сподівання в малих групах були об'єктом уваги таких науковців як С. І. Бабатіна, М. Й. Боришевський, Я. Л. Коломінський, Н. В. Кузьменко, І. С. Попович, Т. М. Титаренко, С. П. Тищенко та ін. На соціально-психологічному змісті очікувань зосереджували увагу І. С. Кон, І. С. Попович, Т. Шибутані та ін. Рольові очікування в контексті концепції рольового конфлікту вивчав П. П. Горностай, Дж. Мід та ін. Соціально-психологічні очікування в контексті самосвідомості особистості досліджували Р. Б. Бернс, М. Й. Боришевський, С. П. Тищенко, Т. Шибутані та ін.

Незважаючи на те, що соціально-психологічні очікування були об'єктом уваги багатьох науковців – як зарубіжних, так і українських – у цій проблемі залишається багато прогалин. Зокрема, немає ґрунтовних теоретичних відомостей про соціально-психологічний зміст цього феномену у контексті міжособистісних взаємин студентів-першокурсників. Соціальна значущість, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у соціально-психологічній теорії та практиці зумовили вибір теми нашого дослідження: «Соціально-психологічні очікування студентів-першокурсників».

Мета статті полягає у емпіричному дослідженні соціально-психологічних очікувань студентів-першокурсників.

Виклад основного матеріалу. Дослідження виконувалося на базі Херсонського державного університету. Досліджувану вибірку склали студенти трьох факультетів: соціально-психологічного, історико-юридичного та іноземної філології, загальною кількістю 50 студентів. До програми дослідження було включено наступні методи: цілеспрямоване спостереження, бесіду (зі студентами, кураторами груп), методи дослідження адекватності самооцінки, рівня домагань, метод організації експериментальних ситуацій, методику психодіагностики колективу, соціометрію та методи статистичної обробки даних.

Вивчаючи особливості міжособистісної взаємодії студентів-першокурсників, дуже важливо брати до уваги вікові особливості досліджуваних. Перш за все, це – складність, суперечливість самого вікового етапу, його в психології називають раннім юнацьким віком. Навчання у закладі вищої освіти триває 4–6 років. Зрозуміло, що упродовж такого тривалого періоду відбуваються суттєві зміни у взаєминах студентів, важливе місце посідає соціально-психологічна адаптація студентів.

Під час пристосування студентів до умов середовища соціально-психологічні очікування носять найчастіше інтроспективний характер. Більшість студентів вдається до самоаналізу своїх дій на перших етапах міжособистісної взаємодії у групі, хоча бувають і винятки. Взаємини носять діадний і тріадний характер. Оцінювання і самооцінювання дій, вчинків в перші дні професійно-навчальної діяльності відбувається саме в контексті діадно-тріадних взаємин. Визначальну роль на зародковій стадії низького рівня соціально-психологічних очікувань відіграє процес стереотипізації, соціальна компетенція та досвід міжособистісної взаємодії студентів. Якісний характер соціально-психологічних очікувань сприяє не стільки формуванню нових властивостей особистості студента, скільки перебудові вже тих, що є [3; 5].

На початковому етапі виникають тільки передумови цієї перебудови (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл студентів соціально-психологічного факультету (СПФ) за рівнями сформованості соціально-психологічних очікувань

Рівень соціально-психологічних очікувань	Кількість досліджуваних	%
високий	4	26,7
середній	7	46,6
низький	4	26,7
всього:	15	100

Якісний аналіз представлених у табл. 1 даних дозволяє констатувати, що у 7 студентів СПФ (46,6%) переважає середній рівень сформованості соціально-психологічних очікувань, у решти частини досліджуваних порівну, відповідно – 4 студенти (26,7%) – низький рівень і 4 студенти (26,7%) досягнули високого рівня сформованості соціально-психологічних очікувань.

Таблиця 2

Розподіл студентів історико-юридичного факультету (ІЮФ) за рівнями сформованості соціально-психологічних очікувань

Рівень соціально-психологічних очікувань	Кількість досліджуваних	%
високий	3	20,0
середній	7	46,7
низький	5	33,3
всього:	15	100

Якісний аналіз представлених у табл. 2 даних дозволяє констатувати, що у 7 студентів ІЮФ (46,7%) переважає середній рівень сформованості соціально-психологічних очікувань, у незначної частини досліджуваних – 3 студенти (20,0%) – високий рівень і тільки 5 студентів (33,3%) досягнули високого рівня сформованості соціально-психологічних очікувань.

Якісний аналіз представлених у табл. 3 даних дозволяє констатувати, що у 14 студентів ФІФ (70,0%) переважає середній рівень сформованості соціально-психологічних очікувань, у незначної частини досліджуваних – 5

студентів (25,0%) – високий рівень і тільки у одного студента (5,0%) зафіксовано низький рівень сформованості соціально-психологічних очікувань.

Таблиця 3

Розподіл студентів факультету іноземної філології (ФІФ) за рівнями сформованості соціально-психологічних очікувань

Рівень соціально-психологічних очікувань	Кількість досліджуваних	%
високий	5	25,0
середній	14	70,0
низький	1	5,0
всього:	20	100

Соціально-психологічні очікування студента зумовлюються індивідуально-психологічними особливостями його особистості. Соціально-психологічні очікування є регулятивною складовою самосвідомості будь-якої особистості. Рівень соціально-психологічних очікувань – це рівень регулятивної спроможності особистості студента. Це динамічні і змістові параметри тих соціально-психологічних прогнозів, які здійснюються сотні разів в міжособистісній взаємодії впродовж дня. Певний комплекс думок, почуттів і вчинків починає формуватися на початковому етапі адаптації студента. На другому, асиміляційному етапі, коли групова статусно-рольова ієрархія майже сформувалася, соціально-психологічні очікування починають наповнюватися кількісними характеристиками. На цьому етапі відбувається сплетіння офіційних обов'язків із неофіційними взаєминами. Ці та інші суперечності, з одного боку, виступають рушійними силами функціонування студентського колективу, а з іншого, потребують знову ж таки мобілізації нервових і психічних зусиль.

Від того, як студент сприймає і оцінює інших суб'єктів міжособистісної взаємодії в першу чергу в групі, а також від того, як його сприймають та оцінюють значущі для нього суб'єкти і як він може уявити собі це сприймання і їх оцінку, залежить його місце в статусно-рольовій ієрархії студентської групи. Дослідження показують, що за допомогою рівня соціально-психологічних очікувань студента, ми можемо визначати його місце в статусно-рольовій

ієрархії групи, а також з допомогою цих показників прогнозувати найближчі динамічні зміни в житті студентського колективу і особистості студента зокрема.

Важливим психічним утворенням, яке знаходиться у взаємозалежності із рівнем соціально-психологічних очікувань, є адаптованість студента. Адаптованість – це міра пристосування особистості до умов життя і діяльності. Адаптованість може бути зовнішньою, внутрішньою і змішаною. Безумовно, важливого значення набуває внутрішня адаптованість особистості студента – коли внутрішні форми діяльності і поведінки особистості видозмінюються та приходять у відповідність із соціально-психологічними очікуваннями середовища, з вимогами, які ідуть зовні.

Розглянемо деякі варіанти адаптаційної взаємодії, які ми мали змогу спостерігати під час нашого дослідження. Ці варіанти залежать від міри активності особистості, спрямованості її діяльності та діяльності студентського колективу. Спрямованість особистості студента – це сукупність стійких, відносно незалежних від ситуації мотивів, що орієнтують його поведінку і діяльність. Незалежні від ситуації мотиви не заперечують ролі спрямованості в адаптаційному процесі. Вони свідчать про її асиміляційний характер.

Можна зробити висновок, що в студентів-першокурсників важливе значення має адаптація до професійно-навчальної діяльності, опанування нових предметів, розвиток професійних здібностей, захопленнь, змістові характеристики яких впливають як на рівень соціально-психологічних очікувань студента, так і на результати його професійної підготовки.

Під час освіти значно зростають досягнення студентів у спорті, фізичній підготовці. Вони починають вивчати низку гуманітарних і суспільних дисциплін. Регламентацію навчання студенти звикають сприймати як природну і об'єктивну реальність, як оправдану необхідність. Винятково важливим моментом у процесі індивідуалізації першокурсників є прагнення студентів бути ідеально представленими перед своїми товаришами. «Здійснюється діяльнісна трансляція своєї індивідуальності, інтенсифікується пошук осіб в

групі, які можуть забезпечити оптимальну персоналізацію» [4]. Процес персоналізації пов'язаний з проблемами взаємин «особистість-колектив». Це – своєрідний елемент егоцентричності особистості. Ця егоцентричність негативно позначається на рівнях соціально-психологічних очікувань студентів. Наступним важливим аргументом є той факт, що в студенти-першокурсники переважають соціодинамічні процеси кількісного змісту. Підтвердженням цього є не тільки часті зміни активу студентської групи, але й утворення та розпад діад і тріад [4].

Соціально-психологічні очікування виступають однією із складових самосвідомості будь-якої особистості, зокрема особистості лідера. Рівень очікувань лідера відіграє важливу роль у функціонуванні колективу, його здатності і вмінні розв'язувати завдання в оптимальні терміни з найменшими витратами зусиль. Розглянемо взаємозв'язок соціально-психологічних очікувань і рефлексивності. На наш погляд, рефлексивність є початковою і невід'ємною ланкою соціально-психологічних очікувань і знаходиться в тісному взаємозв'язку із самооцінкою та самоочікуваннями особистості учня. Від того як студент сприймає себе та інших, і уявляє, як сприймають його інші, залежить зміст та ефективність міжособистісної взаємодії. Звичайно даний феномен найрельєфніше проявляється в студентських колективах, в яких має місце безпосередній емоційно-словесний контакт. Особливого значення в студентських групах набуває нормативно-рольове рефлексування лідера. Лідер повинен адекватно прогнозувати рольову поведінку «іншого Я», знати групові норми, прогнозувати очікувані ролі та оцінювати статусну позицію кожного студента групи. Рефлексія – це не просто знання або розуміння лідером односторонніх, а знання того, як вони розуміють лідера, своєрідний подвійний процес дзеркальних взаємин одне з одним.

Староста групи-лідер визначальним чином впливає на формування самооцінки студентської групи. Самооцінка студентської групи – це не просто рівнодійна самооцінок кожного його члена, а набагато складніший феномен за своєю сутністю та природою. Студентський колектив можна розглядати як

соціометричний комплекс виборів та взаємовиборів студентів, коли береться до уваги оцінка та самооцінка колег. Як перший, так і другий мають вагомe значення і перебувають у взаємній залежності. Зовнішній вплив може здійснюватися на лідера студентського колективу: куратором групи, який організовує освітній процес. Безпосередній зовнішній вплив здійснюють також інші студентські групи, більшою мірою того ж року навчання [4].

Унікальність соціальної ролі студента полягає в тому, що його поведінка знаходиться під активним впливом куратора групи, викладацького складу, сім'ї та громадської думки. Від сприйняття студентом свого місця в статусно-рольовій ієрархії студентської групи, залежатиме структура ціннісних орієнтацій групи.

Порівнявши показники рівнів соціально-психологічних очікувань студентів-першокурсників трьох факультетів, приходимо до **висновку**, що отримані результати об'єктивно відображають стан досліджуваного психологічного феномену. У перспективі дослідження на базі теоретичного аналізу літератури та емпіричного дослідження плануємо здійснити розробку програми оптимізації розвитку соціально-психологічних очікувань в міжособистісних взаєминах студентів-першокурсників.

Література:

1. Бабатіна С. І. Психологічні технології розвитку темпоральних характеристик особистості в студентському віці. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова : зб. наук. праць*. Одеса, 2016. Вип. 1/39, т. 21. С. 7-20.
2. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник ХДУ. Серія : психологічні науки*. Херсон : ВД «Гельветика». 2015. Вип. 6. С. 145–154.
3. Попович І. С. Типологічні особливості очікувань. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : психологічні науки*. Херсон : ВД «Гельветика». 2014. Вип. 1. Т. II. С. 64–70.
4. Попович І. С. Феномен ціннісно-орієнтаційної єдності в групі курсантів. *Проблеми заг. та пед. психол.* К. 2002. Т. IV. Ч. 5. С. 203–209.
5. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: *колективна монографія* / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцева та ін. / відпов. ред. О. Є. Блинова. Херсон : ФОП Вишемирський В. С. 2018. 428 с.